

9 MAYIS AVRUPA GÜNÜ

SCHUMAN BİLDİRİSİ'NDEN GÜNÜMÜZE AB

AYLİN ÜNVER NOI

SETA | PERSPEKTİF

MAYIS 2024 · SAYI 398

- AB, Schuman Bildirisi'nden günümüze nasıl bir bütünleşme süreci geçirdi?
- AB'nin geleceği açısından "yaratıcı çözüm" fikri ne ifade etmektedir?
- Değişen dünyada Avrupa'da kalıcı barışın tesisi nasıl mümkün olur?

AB BÜTÜNLEŞME SÜRECİ

"Schuman Bildirisi"nin sunulduğu 9 Mayıs tarihi Avrupa'da 1985'te alınan karar sonrasında her yıl "Avrupa Günü" olarak kutlanmaktadır. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından bildirinin sunulmasıyla 9 Mayıs 1950'de başlayan süreç, 18 Nisan 1951'de Paris Antlaşması'nın imzalanması ile kömür ve çelik sektöründe Avrupa'nın bütünleşmesi ve onun ilk kurumu olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurulması ile neticelenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Marshall Yardımı alan Almanya'nın tekrar sanayileşmesi sonucunda ortaya çıkabilecek yeni bir Almanya-Fransa rekabetine ve Avrupa'da tetiklenebilecek yeni bir savaşın materyal olarak da gerçekleşmesine engel olmak amacıyla atılan bu adım, AB bütünleşme sürecinin ilk adımı olmuştur.

AB'nin ulus üstü (*supranational*) kurumlarının ilki olan AKÇT'ye üye altı devlet (Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) kömür ve çelik üretimlerini bir havuzda toplamayı ve sektörün yönetiminde ulusal yetkilerini ulus üstü otoriteye devretmeyi kabul etmiştir. Bu kurumun ilk yöneticisi

yüksek otorite (*high authority*) ünvanı ile bu planın fikir babası Jean Monnet olmuştur.

AB bütünleşme sürecinin en önemli adımı olan ve yetmiş dört yıl önce sunulan Schuman Bildirisi'nde öne çıkan bazı cümleleri ele alarak Birliğin bütünleşme sürecinin bugününü hem derinleşmesi hem de genişlemesinde Birliğin hangi durumda olduğunu değerlendirmek gereklidir.

Schuman Bildirisi'nde yer alan en dikkat çekici cümlelerden bir tanesi "Dünya barışı, onu tehdit eden tehlikelerle orantılı yaratıcı çabalar gösterilmeden korunamaz" cümlesidir. Tam da bu düşünceden hareketle Avrupa'da kalıcı barışı tesis etmek amacıyla eski düşmanlıkları bir tarafa bırakmak şeklinde yeni bir tezle (Avrupa bütünleşmesi teziyle) yola çıkılmıştır.

Bildirinin bir diğer dikkat çeken cümlesi ise "Avrupa'nın bir anda ya da tek bir plana göre yapılmayacağı ve öncelikle fiili bir dayanışma yaratacak somut başarılarla inşa edileceği" cümlesidir.

AB bütünleşmesinin ilk kurumu olan AKÇT'nin üye ülkeleri, Topluluğun başarısı sonrasında –her ne kadar Fransa Başbakanı Rene Pleven'in planı olan Av-

AYLİN ÜNVER NOI

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuş, yüksek lisans ve doktorasını Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkileri Bölümü'nde tamamlamıştır. İstanbul Haliç Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda SETA Dış Politika Araştırmaları Direktörlüğü'nde kıdemli uzmandır.

rupa savunma bütünleşmesindeki başarısız teşebbüsü tecrübe etmiş olsa da– Avrupa bütünleşmesinden vazgeçmeyerek ekonomi ve atom enerjisi alanlarındaki girişimlerini sürdürmüştür. 1-3 Haziran 1955 arasındaki Messina Konferansı ile başlatılan bu süreci takiben atılan somut adımlarla Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) 25 Mart 1957’de kurulmuştur. O tarihlerden günümüze her bir AB anlaşması ile hem Birliğin pek çok alandaki bütünleşmesi gerçekleştirilerek başta tek pazar olmak üzere somut başarılarla ve bu başarıların oluşturduğu dayanışma ile AB derinleşmesi mümkün kılınmış hem de yeni üyelerin katılımıyla Birliğin genişlemesi sağlanabilmiştir. Böylece Robert Schuman’ın ifade ettiği gibi tek bir plana göre değil yıllarca süren dinamik bir süreçle AB’nin bu derinleşme ve genişleme süreçleri ile inşa edilmesi mümkün olmuştur.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA AVRUPA

Schuman Bildirisi’nde yer alan bir başka önemli ifade “Kömür ve çelik üretiminin bir havuzda toplanması (...) uzun süredir savaş mühimmatının imalatına adanmış sürekli kurbanlar olan bölgelerin kaderini değiştirecek” cümlesidir.

Almanya’nın Ruhr bölgesindeki kömür ve çelik üretimi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında müttefikler arası Ruhr Uluslararası Otoritesi’nin (International Authority of the Ruhr, IAR) denetimine sokulmuştur. Ancak ABD’nin savaş sonrasında Avrupa ekonomilerini iyileştirmek adına uygulamaya koyduğu Marshall Planı ile Alman sanayiinin hızla gelişme hamlesi içine girmesi bu denetimin sınırlarını zorlamıştır. Bu hıza yetişemeyen Fransız sanayii ise Almanya’nın gerisinde kalma ve yeniden Alman-Fransız rekabetini ortaya çıkaracak siyasal bir sorun üretme potansiyeline sahip olmuştur.

Zaten 19. yüzyılın son çeyreğinde belirginleşen Fransız-Alman rekabeti, kıtasal birliğin önündeki en önemli engel olmuş ve Birinci Dünya Savaşı kıtadaki bölünmeyi daha da derinleştirmiştir. Fransa ve Almanya arasındaki bu asırlık düşmanlığı sona erdirmenin yolu ise Almanya’yı Avrupa içindeki bütünleşmenin

bir parçası yapmak olarak düşünülmüştür. Böylece Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet’in geliştirdiği ve Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman’ın 9 Mayıs 1950’de açıkladığı planın özünde, Avrupa’da düzenin korunmasının, Almanya’nın sınırlandırılmasıyla değil bu ülkeyi Avrupa içinde asimile etmekle mümkün olacağı tezi vardır.

Bu dönemdeki anlayışın dönüşümünün sebeplerini “siyasi” açıdan Almanya ile Fransa arasındaki sorunları kalıcı biçimde çözüme kavuşturma ihtiyacı, “güvenlik” açısından İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Sovyet tehdidine karşı koyabilecek bir Avrupa bütünleşmesi oluşturma ihtiyacı ve “ekonomik” açıdan da İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonomiyi iyileştirme ve refahı tesis etme ve bunu Marshall Yardımları ile gerçekleştirme ihtiyacı olarak sıralayabiliriz.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa Kıtası’nda barış inşa etme sürecinde Birinci Dünya Savaşı sonrasında kabul edilen Versay Antlaşması’nın Almanya’yı dışlayıcı ve cezalandırıcı anlayışının tam tersi bir yaklaşım benimsenmiştir. İki karşıt devleti (Fransa ve Almanya) bir araya getirerek Avrupa bütünleşmesi içinde sorunların üstesinden gelme anlayışı başarılı olmuş ve Avrupa’da barış Avrupa bütünleşmesinin ilan edildiği 1950’den günümüze yetmiş dört yıldır mümkün kılmıştır.

AB’NİN GELECEĞİ VE “YARATICI ÇÖZÜM” FİKRİ

AB’de bütünleşme süreci Schuman Bildirisi’nde de altı çizilen “yaratıcı çözüm” fikrinden ortaya çıkmıştır. Birliğin gücünü yeniden canlandırmak için gereken araç da yine bu yaratıcı düşüncenin kendisi olmuştur. Bugün uluslararası sistemdeki geçiş sürecinin ortaya çıkardığı problemlerle mücadelede yaratıcı çözümlere ihtiyaç eskisinden daha fazladır. AB’nin içindeki kimlik kriziyle ve Birliğin geleceğiyle ilgili belirsizliklerle ancak yaratıcı çözümlerle başa çıkılacağı ve bu yaklaşımın Brüksel yönetimine ihtiyaç duyduğu yeni vizyon ve büyük strateji yolunu da açacağı söylenebilir. Her ne kadar Birlik yakın bir zamanda jeopolitik güç olma hedefini ortaya koymuş olsa da Avrupa’da kalıcı barışı

sağlayacak AB bütünleşmesi için gereken, bunu destekleyecek kararların varlığıdır.

Uzunca bir süredir yeni üyeleri bünyesine katarak genişlemesini gerçekleştirecek adımlardan uzak duran bir AB ile karşı karşıyaydık. Oysaki her bir genişleme sürecinin Birlik içinde siyasi derinleşmeyi sağlayan süreci tetiklediği bilinen bir gerçektir. Biliyoruz ki AB her bir genişleme sonrasında bu duruma uyum sağlamaya yönelik attığı adımlar olan AB anlaşmaları ile hem kurumsal yapıda hem de çeşitli alanları da bütünleşme sürecine dahil ederek Birliğin siyasi temelinde bir derinleşme gerçekleştirmiştir.

AB'nin uzunca bir süredir benimsediği genişlemeye isteksiz tavrının Rusya-Ukrayna savaşı ile değiştiğini Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in 13 Eylül 2023'teki "Birliğin Durumu" konuşmasında "Batı Balkan ülkelerinin içinde bulunduğu yeni bir grup devleti üye olarak kabul edebileceklerini" ifade ettiğinde gördük. O konuşmada Leyen bir sonraki genişleme tarihi olarak 2030 yılını işaret etmiştir.

AB Konseyi 7 Mayıs'ta onayladığı yeni kararlar 4 milyar avro borç ve 2 milyar avro hibe olmak üzere toplam 6 milyar avro ile Birlik üyesi olmak isteyen Batı Balkan ülkelerinin ekonomik büyümelerini sağlayacak ve onları üyeliğe hazırlayacak 2024-2027 dönemi için destek kararı almıştır. Ancak bu karar Batı Balkan ülkelerinin yapacağı siyasi reformlar ve Rusya'ya karşı uygulanan politikalarda AB ile aynı safta yer alma beklentilerinin karşılanması koşullarını gerçekleştirmelerine bağlanmıştır.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ve Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'in Çin Devlet Başkanı Şi Cinping ile 6 Mayıs'ta Fransa'da gerçekleştirdikleri toplantıda ABD ile Çin arasındaki gerginlikte arada kalmak istemediklerini belirtmeleri ve Rusya'nın Ukrayna'daki savaşı durdurmasına yönelik beklentisini ifade eden AB'nin Rus etkisinin olduğu Batı Balkanlarda üyelik sürecini belli koşul-

lara bağlaması, bu genişlemenin sınırlı olabileceğinin işaretlerini vermektedir. Tabii bir de Batı Balkanlarda halihazırda mevcut olan etnik çatışmalara dair hassas bir yapının bulunduğu da unutulmamalıdır.

AVRUPA'DA KALICI BARIŞIN TESİSİ

AB'nin Batı Balkan ülkelerini kapsayan olası bir genişleme gündemi konuşulurken 1999'dan beri AB aday ülkesi olan ve 2005'te üyelik müzakerelerine başlayan ancak uzunca bir aradan sonra üyelik süreci defakto olarak tıkanan Türkiye'nin Birliğin bu genişleme perspektifinde değerlendirilmediğini görmekteyiz. Oysa önemli bir NATO üyesi olan Türkiye Avrupa'nın güvenliğine en çok katkı sunan ülkelerden biridir. Ayrıca AB üyelik sürecini canlandırmaya yönelik adımlar atmaya hazır olduğunu ifade eden Türkiye, jeopolitik risklerin ve Birliğe küresel güç olarak ivme kazandıracak adımların önemini arttırdığı bu dönemde göz ardı edilemeyecek bir ülkedir.

AB tarihinde genişleme süreçlerinde her bir genişlemenin kendi döneminin konjonktüründe değerlendirilerek gerçekleştirildiğine tanıklık ettik. Dolayısıyla AB'nin değişen dünyadaki yeni jeopolitik riskleri de analiz ederek ortaya koyduğu bu yeni genişleme perspektifi ve Avrupa'da kalıcı barış yeni üyelerin katılımı ile sürdürülebilir kılınabilir. AB bunu Versay düzeninin cezalandırıcı anlayışından vazgeçmesi, Avrupa'da kalıcı barışı Almanya'yı dışlayarak değil entegre ederek sağlayabileceğini anlaması ve herkese kazan kazan olanağını sunan Schuman Bildirisi'ni kabul etmesiyle başarmıştır. AB'nin temellerinin atıldığı Schuman Bildirisi'nden bu yana değişen dünyada Avrupa'da kalıcı barışı sağlama adına başarı elde eden Birliğin dinamik yapısı yeni yaratıcı katkılar ile hem derinleşme hem de genişleme süreçlerinde de bu başarıyı sürdürebilir. AB'nin halen bir cazibe merkezi olabilmesi ise kendisini yeni koşullar ve onun gerekliliklerine uygun bir yapıya dönüştürebilmesi ile daha muhtemel gözükmektedir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi